

ПРОБЛЕМИ ВИЩОЇ ШКОЛИ

УДК 612.821.3

**КОМПЛЕКСНИЙ ПІДХІД ДО ПОДОЛАННЯ НА МОРІ ЯВИЩА
«ЛЮДСЬКИЙ ФАКТОР»**

Зайцева Т.Г.,

Херсонський державний морський інститут

У статті обґрунтовується необхідність комплексного підходу до вирішення проблеми психологічної підготовки моряків, зокрема підвищення рівня їх психоемоційної стійкості. Пропонується програма комплексних заходів, реалізація якої сприятиме поліпшенню психологічної підготовки курсантів ВМНЗ та дипломованих моряків.

Ключові слова: психогенні фактори, психоемоційна стійкість, психічна культура моряка, правові, соціальні, психологічні, організаційні, економічні чинники, свідомий психологічний самовплив.

Ключові слова: психогенні фактори, психоемоційна стійкість, психічна культура моряка, правові, соціальні, психологічні, організаційні, економічні чинники, свідомий психологічний самовплив.

Вступ. Високий рівень професіоналізму працівників морського та річкового транспорту є найважливішою передумовою безпеки транспортування водним шляхом не лише вантажів, а й збереження життя та здоров'я членів суднових екіпажів. Саме тому щорічно в межах міжнародного морського судноплавства підвищується рівень вимог до професійної підготовки працівників цієї сфери. Зокрема удосконалюється зміст нормативних документів, що спрямовуються на забезпечення безпеки доставки вантажів, з членами суднових команд проводяться обов'язкові тренінги з метою формування у них умінь ефективного реагування в екстремальних умовах, перевіряється рівень цих умінь та навичок тощо. Але, незважаючи на ці зусилля в межах міжнародного судноплавства, продовжує бути актуальною проблема професійних помилок, що здійснюються моряками через значне психологічне перевантаження і проявляються в так званому «людському факторі».

Актуальність проблеми. Учені, керівники морських компаній різних рівнів, представники командного складу суден та самі моряки намагаються шукати шляхи подолання цієї актуальної проблеми [1-3, 6-8]. Але практика доводить, що ці дії не набувають системного та комплексного характеру, зокрема не враховуються причини виникнення цього явища, не набуває розповсюдження та обов'язковості система реабілітації працівників морського транспорту тощо, тому проблема «людського фактору» продовжує бути відкритою.

У наших дослідженнях ми доводимо, що причиною професійних помилок працівників морського транспорту є протиріччя між високим рівнем вимог до психіки сучасного моряка з боку його достатньо специфічної

професії та актуальними можливостями психіки кожної особи працівника цієї галузі. [5]. При цьому не достатньо враховується специфіка морської професії, яка обумовлюється наявністю значної кількості факторів психотравмального характеру об'єктивно-суб'єктивного походження. Їх щоденний системний вплив поступово виснажує психічні механізми, викликаючи у моряків стійку втому, зниження рівня уваги, пам'яті, що в комплексі й провокує працівників морського транспорту на професійні помилки.

Різноманіття психогенних факторів ми класифікуємо за трьома основними групами, зокрема: а) фактори природно-техногенного походження; б) психологічні фактори; в) соціально-правові [5, 7].

Психогенні подразники природно-техногенної групи існують об'єктивно, тому, на жаль, більшість з них не може стати підконтрольними членам суднового екіпажу. До цієї групи відносяться постійно діючі вібрації, шуми природного та техногенного походження, що обумовлюють монотонність праці моряків, поступове зниження рівня їх психічних пізнавальних процесів і пам'яті та, в цілому, активності психічного реагування в процесі виконання професійних завдань; характерні для моря та морської діяльності шторми, цунамі, аварії, які в силу екстремальної ситуації сприяють раптовій виснаженості психіки моряків за умови невисокого рівня їх індивідуальної психоемоційної стійкості; відхилення від звичайного ритму загальної життєдіяльності членів суднових екіпажів тощо. Тому є, безумовно, доцільним вивчати сутність факторів цієї групи, пізнавати їх природу, механізми та наслідки впливу з метою забезпечення більш ефективного пристосування до них психіки моряків.

Походження факторів психологічної та соціально-правової групи має суб'єктивну та напівсуб'єктивну природу. До них можна віднести деякі індивідуальні психологічні властивості членів екіпажу, зокрема конфліктність, типи темпераменту та деякі риси характеру, – безвідповідальність, зверхність, ледачість, жорстокість тощо; не гарантовано високий рівень психоемоційної стійкості всіх членів суднових екіпажів; порушення умов трудового законодавства та умов контракту з боку роботодавців; неприємні умови для повноцінного відпочинку членів суднового екіпажу тощо. За певних умов, ці фактори можуть стати підконтрольними кожному члену суднового екіпажу, а тому бути мінімізованими шляхом звернення до додаткових психічних механізмів психіки здорової та психічно розвиненої особи моряка [5]. Тому ми доводимо наступне: а) суттєвою передумовою активного прояву та розповсюдження «людського фактору» виступає різноманіття факторів психотравмального характеру, вплив яких поступово виснажує актуальні можливості психіки моряків, що призводить до професійних помилок та небезпечних ситуацій; б) при організації заходів, спрямованих на попередження «людського фактору», не враховується одночасність впливу на психіку моряків психотравмуючих факторів об'єктивного та суб'єктивного характеру; цим

пояснюється локальність попереджувальних дій з боку представників керівного складу системи морського судноплавства щодо мінімізації «людського фактору».

Пропозиції. Тому специфіка професійної діяльності працівників морського транспорту вимагає забезпечення комплексного підходу щодо розробки програми подолання проблеми «людський фактор».

Урахування різноплановості психогенних чинників, що обумовлюють специфіку морської професії та сприяють зниженню рівня психічного реагування в процесі виконання професійних завдань на морі, вимушує розробити цілісну програму конкретних заходів. Ця програма повинна бути спрямована на значне поліпшення рівня професійної психологічної підготовки моряків усіх спеціальностей, а також курсантів вищих морських навчальних закладів. До розробки та реалізації цієї комплексної програми є доцільним, на наш погляд, залучити вчених, керівників та членів науково-викладацького складу ВМНЗ, представників Федерації морських профспілок України (ФМПУ), співробітників крїїнгових компаній, професійних моряків, що безпосередньо забезпечують безпеку процесу транспортування вантажів.

Не претендуючи на повноту вирішення проблеми комплексного підходу щодо розробки програми протидії «людському фактору», ми пропонуємо ввести в неї заходи, які, як ми вважаємо, допоможуть організувати комплексний підхід на підставі врахування сутнісного, тобто об'єктивно-суб'єктивного характеру психотравмувальних факторів, зокрема:

1. Обґрунтувати необхідність більш досконалої психологічної підготовки курсантів вищих навчальних морських закладів з метою забезпечення швидкої та максимально якісної соціально-психологічної адаптації молодих моряків до специфічних умов професійної діяльності, мінімізації їх помилок, попередження на цій підставі аварійних ситуацій на суднах різного типу тощо.

2. Науково обґрунтувати сутність та значення проблеми підвищення рівня психоемоційної стійкості працівників морського та річкового транспорту, робота яких безпосередньо пов'язана з тривалим перебуванням у морі та впливом великої кількості психогенних факторів. Це дозволить урахувати специфіку функціонування психіки моряків та цілеспрямовано спиратися на її додаткові механізми.

3. Визначити та систематизувати правові, соціальні, психологічні, організаційні, економічні чинники, що сприяють поліпшенню організації психологічної професійної підготовки курсантів, студентів заочних відділень ВМНЗ, працюючих фахівців морського та річкового транспорту в процесі підвищення рівня їх професійної психологічної підготовки та самопідготовки.

4. Виявити найбільш суттєві об'єктивні та суб'єктивні чинники, що сприяють дестабілізації функціонування психіки моряків певних посадових статусів. Диференційований підхід до проблеми підвищення рівня

психологічної підготовки представників різних морських професій дозволить реалізовувати цей процес більш раціонально за часом.

5. Сформулювати та обґрунтувати основні напрямки, форми та методи педагогічної роботи щодо зміцнення рівня психоемоційної стійкості як курсантів ВМНЗ, так і досвідчених моряків-професіоналів, ураховуючи можливість сучасних педагогічних технологій, дистанційного навчання, інформаційних та комунікативних мереж тощо.

6. Удосконалити навчальні плани ВМНЗ та зміст навчальних програм шляхом збільшення обсягу практичних навчальних годин з курсу психології, введення в процес навчання новітньої наукової інформації відносно сутності резервних механізмів психіки особи сучасного моряка, що сприятиме більш ефективному формуванню та удосконаленню психічної культури професійного моряка.

7. Урізноманітнити форми педагогічної роботи з метою формування у курсантів реальних умінь та навичок свідомого психічного самовпливу, забезпечення високого рівня їх індивідуальної психоемоційної стійкості на підставі використання методів свідомої психічної саморегуляції. Це сприятиме активізації додаткових психічних механізмів курсантів та зміцненню рівня їх загального психічного реагування вже на ранніх стадіях професійної підготовки.

8. Упровадити на всіх рівнях системи морського судноплавства центри психологічної допомоги морякам усіх спеціальностей з метою здійснення соціально-психологічної реабілітації після тривалих та небезпечних за характером рейсів, що дозволить їм більш швидко та ефективно відтворювати стійкість психологічного стану, формувати та вдосконалювати вміння і навички самостійного психічного свідомого самовпливу.

9. Поширити просвітницьку діяльність серед курсантів морських навчальних закладів різного рівня, дипломованих моряків усіх спеціальностей та посадових статусів відносно доцільності оволодіння методами свідомої психічної саморегуляції та можливості активізації додаткових механізмів особистої психіки з метою забезпечення високого рівня індивідуальної психологічної стійкості тощо.

Висновки. Необхідність комплексного підходу з мінімізації прояву «людського фактору» витікає зі специфіки морської професії, наявності великої кількості психотравматичних факторів та виснаження внаслідок їх впливу на психіку моряків. Комплексність попереджувальних заходів щодо підвищення рівня професійної психологічної підготовки сучасного моряка сприятиме суттєвому зменшенню проявів «людського фактора» як феномену суто психологічного походження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Алексишин В.Г., Козырь Л.А., Короткий Т.Р. Международные и национальные стандарты безопасности мореплавания. – Одесса: Латстар, 2002. – 257 с.

2. Броневицкий Г., Ладнов С. Психическая устойчивость – залог надежности профессиональной деятельности моряка // Морской сборник. – 2006. – № 4. – С. 70–74.

3. Выживание и безопасность на море в вопросах и ответах: учебное пособие. – ЦПАП, 1997. – 84 с.

4. Даниленко А.А. Психологические основы управления на морском транспорте: учебник. – СПб.: Издательство Санкт-Петербургского института истории РАН «Нестор-История», 2004. – 395 с.

5. Зайцева Т.Г. Психічна культура як фактор психоемоційної стійкості моряка. – Херсон: ХДМІ, 2009. – 99 с.

6. Снопков В.И., Конопелько Т.И., Васильева В.Б. Безопасность мореплавания: учеб. для вузов / под ред. В.И. Снопкова. – М.: Транспорт, 1994. – 247 с.

7. Торский В.Г., Позолотин Л.А. Усталость на судне убивает: Продолжительность рабочего времени и времени отдыха моряков. – Одесса: Порты Украины, 1998. – 32 с.

8. Торский В.Г., Топалов В.П. Управление судовыми экипажами: учебно-практическое пособие. – Одеса: Астропринт, 2000. – 212 с.

Зайцева Т.Г. КОМПЛЕКСНЫЙ ПОДХОД К ПРЕОДОЛЕНИЮ НА МОРЕ ЯВЛЕНИЯ «ЧЕЛОВЕЧЕСКИЙ ФАКТОР»

В статье обосновывается необходимость комплексного подхода к решению проблемы психологической подготовки моряков, а именно повышения уровня их психоэмоциональной стойкости. Предлагается программа комплексных мероприятий, реализация которых позволит улучшить психологическую подготовку курсантов в ВМУЗ и дипломированных моряков.

Ключевые слова: психогенные факторы, психоэмоциональная стойкость, психическая культура моряка, правовые, социальные, психологические, организационные, экономические основы, сознательное психологическое самовоздействие.

Zaytseva T.G. A COMPLEX APPROACH TO OVERCOME SUCH A PHENOMENON AS «HUMAN FACTOR» AT SEA

The necessity of complex way of solving the problem of psychological training of seamen, namely, raising the level of their psycho-emotional stability is substantiated in the article. The program of complex measures, the fulfillment of which will improve psychological training of cadets of higher educational marine institutions and their graduates, is proposed.

Key words: psychogenic factors, psycho-emotional stability, seaman's psychical culture, legal, social, psychological, organizational and economic fundamentals, conscious psychological self-influence.